

УДК 332.33.001.005

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

*П. Колодій, к. е. н., Л. Дуб, здобувач
Львівський національний аграрний університет*

Постановка проблеми. Земля є основним елементом національного багатства нашого суспільства, тому постає одне з основних завдань – раціональне її використання та покращання стану. В умовах ринкової економіки актуальність цієї проблеми набуває щоразу ширшого значення у зв'язку з конкурентними умовами виробництва, які потребують від усіх суб'єктів аграрних підприємств забезпечити належне використання факторів виробництва, земельних ресурсів. На сьогодні на практиці вирішення цієї проблеми не досягнуто повною мірою, можна сказати, що рівень використання і стан земель погіршується з кожним днем, адже власники намагаються якнайшвидше отримати дохід, вносячи в ґрунти шкідливі добавки, які погіршують їхній стан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами раціонального використання земельних ресурсів та їх охорони займалися такі вчені, як Д. С. Добряк, П. П. Колодій, Л. Я. Новаковський, А. Я. Сохнич, М. Г. Ступень, А. М. Третяк та ін.

У землеустрої прийнято визначати раціональне використання землі у сільському господарстві, яке б передбачало виробництво сільськогосподарської продукції для задоволення продовольчих потреб населення, збільшення продуктивного потенціалу земельних ресурсів [2]. А з погляду інших вчених, таких як Г. В. Черевко та М. І. Яцків, раціональне землекористування – це максимальне залучення до господарського обігу всіх земель, використання їх за цільовим призначенням, створенням умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь [13].

Наукові напрацювання багатьох стали основою системи ефективного використання та охорони земельних ресурсів України, створення законодавчої бази з питань врегулювання використання земельних угідь. Проте багато моментів раціоналізації землекористування так і залишаються невирішеними, а деякі з них потребують ґрунтовнішого дослідження.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – теоретико-методологічні основи ефективного використання земельних ресурсів, розробка напрямів для їх покращання.

Виклад основного матеріалу. Земля – національне багатство суспільства, основний засіб виробництва у сільському господарстві. Водночас земля є й просторовим базисом життя людей, із містами, селами, підприємствами, мережею доріг та іншими життєво необхідними комунікаціями.

Втручання людини в природні процеси призвело до того, що раціональне використання та охорона земель тепер одне з найважливіших та найактуальніших питань сьогодення.

Унікальний земельно-ресурсний потенціал України зумовлює її особливе місце серед інших європейських країн. За земельною площею Україна займає 5,7 % території Європи, із 60,0 млн га земель 60,3 % припадає на сільськогосподарські угіддя з високим якісним складом та рівнем біопродуктивності. У зв'язку з високим рівнем розораності та недостатньою кількістю внесення органічних речовин і мінеральних добрив, забрудненням, ґрунти України швидко почали деградувати, втрачати свою родючість [1].

На території нашої країни, за даними Держкомзему, щорічні втрати ґрунту становлять близько 600 млн тонн. Площа деградованих ґрунтів щороку зростає приблизно на 80 тис. га [9] через втрату біологічної та економічної продуктивності і погіршення структури ґрунту в результаті землекористування.

Високий рівень освоєності земель зумовили такі чинники: висока густота населення, переважаюча родючість ґрунтів, особливості розвитку сільського господарства. Структура земельного фонду постійно змінюється. Упродовж багатьох років людство намагається розширити площі земель, придатних для проживання та сільськогосподарського використання. Питома вага сільськогосподарських угідь становить 70,3 %, а орних земель – 56,9 %. Якщо Україна в Європі займає 5,7 % території, то її сільськогосподарські угіддя – 18,9 %, а рілля – 26,9 % [4]. Найнижчий рівень забезпечення сільськогосподарськими угіддями спостерігається в Донецькій, Закарпатській, Івано-Франківській областях, де на душу населення припадає сільськогосподарських угідь удвічі менше, ніж у середньому в Україні. Ефективність використання земель в нашій країні значно нижча, ніж у середньому в Європі.

Інтенсифікація землеробства, збільшення техногенного навантаження на земельні ресурси, безконтрольне застосування засобів хімізації в умовах низької технологічної культури та інші впливи призводять до погіршення якості ґрунтів, зниження їх родючості. Головна причина – те, що інтенсивні технології сільського господарства увійшли в суперечність із функціонуванням екосистем, порушили природний кругообіг речовин та енергії в них [3].

Використання земель сільськогосподарського призначення певною мірою залежить від територіальної організації земель агроландшафтів. Після проголошення України незалежною державою відбулося скорочення площі сільськогосподарських угідь переважно за рахунок угідь у напівприродному стані, а не інтенсивно оброблюваної ріллі, проте це не забезпечило значних зрушень у структурі земельного фонду. Виходячи з цього можна повністю погодитися з думкою О. Л. Попової про те, що не відповідає необхідним масштабам оптимізація земельного фонду за його основними елементами – оброблюваними землями, як екологічно дестабілізуючими угіддями і землями, що становлять екологічний бар'єр та екологічно врівноважують ландшафти [8].

Для доцільного використання та охорони земельних ресурсів потрібно неухильно дотримуватися шляхів досягнення ефективного використання земельних ресурсів (див. рис.).

Напрями ефективного використання земельних ресурсів			
Координаційний	Економічний	Екологічний	Правовий
<ul style="list-style-type: none"> • <i>концентрація землеустрою та кадастру;</i> • <i>строгий державний контроль за використанням земель;</i> • <i>моніторинг земель.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>орендна плата за користування земельною ділянкою;</i> • <i>податок за землю;</i> • <i>дотації за використання земель за цільовим призначенням.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>дотримання технологій виробництва;</i> • <i>обмежений режим користування земельною ділянкою;</i> • <i>запобігання забрудненню ґрунтів.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>дотримання прав власників земельних ділянок;</i> • <i>дотримання прав орендарів земельних ділянок.</i>

Рис. Напрями ефективного використання земельних ресурсів.

Для досягнення ефективного використання земельних ресурсів потрібно насамперед врахувати національні інтереси, забезпечити соціальні функції землеволодіння і землекористування, згідно з якими земля повинна використовуватися ефективно, без втрат корисних властивостей і погіршення навколишнього середовища. Адже концепція раціонального землекористування базується на принципах вискоефективного і екологічнобезпечного використання земельного потенціалу, підвищення родючості ґрунтів та їх охорони. Одним з основних і найбільш значущих показників ефективності використання земельних ресурсів є урожайність культур, яка у свою чергу впливає й на інші показники.

Ефективне використання земельних ресурсів, як і раціональне землекористування, повинно мати природоохоронний та ресурсощадний характер, а також передбачати збереження ґрунтів, обмежений вплив на рослинний і тваринний світ.

Забезпечення такого використання земель передбачає досягнення економічно і екологічного раціонального безпечного рівня віддачі від одиниці цих ресурсів, необхідність дотримання належного вмісту поживних речовин у ґрунті, запобігання різним видам ерозії, компенсації втрати гумусу, винесеного з ґрунту з урожаєм.

Проте таких згубних наслідків можна уникнути, якщо під час використання землі здійснювати всі необхідні заходи щодо відтворення та підвищення родючості ґрунтів:

- раціональна обробка ґрунтів;
- дотримання системи технології сільськогосподарського виробництва;
- захист ґрунтів від ерозії;
- гіпсування засолених та вапнування кислих ґрунтів.

Тому в процесі боротьби за досягнення найвищого економічного ефекту за результатами господарювання необхідно уникати виникнення екологічних проблем у землекористуванні.

Висновки. Дотримання зазначених заходів необхідне для дійового механізму раціонального використання земель:

- ✓ забезпечення цільового використання землі;
- ✓ узгодження економічних та екологічних інтересів;
- ✓ запровадження науково обґрунтованих попередників культур;
- ✓ підвищення державного економічного і екологічного контролю за використанням земельних угідь та дотриманням відповідної законодавчої бази;
- ✓ забезпечення прав власників і орендарів земельних ділянок.

Отже, раціональне використання земельних ресурсів можливе тоді, коли економічна діяльність буде здійснюватися з дотримання екологічних вимог, які будуть спрямовані на охорону землі як основу землекористування.

Бібліографічний список

1. Авраменко Т. П. Ресурсний потенціал земель сільськогосподарського призначення та раціональне його використання / Т. П. Авраменко // Аграрна наука і освіта. – 2006. – Т. 7, № 5 – 6. – С. 125 – 128.
2. Богіра М. С. Землепорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій : навч. посіб. / М. С. Богіра, В. І. Ярмолюк ; за ред. к. е. н. М. С. Богіри. – Львів : Львів. нац. аграр. ун-т, 2010. – С. 60 – 61.
3. Еколого-економічні проблеми використання земельних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buklib.net/books/24065/>.
4. Добряк Д. С. Землеустрій – наукова основа раціонального використання та охорони земель / Д. С. Добряк, А. Г. Мартин // Землеустрій та кадастр. – 2006. – № 1. – С. 10 – 15.
5. Колодій П. П. Роль ґрунтів у формуванні землекористувань ринкового типу / П. П. Колодій // Вдосконалення управління земельними ресурсами в період економічних трансформацій : монографія / за ред. д. е. н. А. Я. Сохнич. – Львів : Ліга-Прес, 2010. – С. 76-77.
6. Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 року : наказ Мінагрополітики України від 20.08.2003 р. № 280 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>.
7. Новаковський Л. Я. Основні положення концепції розвитку земельної реформи в Україні / Л. Я. Новаковський, А. М. Третяк. – К. : Ін-т землеустрою УААН, 2000. – 96 с.
8. Попова О. Л. Екодіагностика природо-господарської організації території України: агроландшафтний аспект / О. Л. Попова // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 3. – С. 92-101.
9. Сайко В. Ф. Наукові основи стійкого землекористування в Україні / В. Ф. Сайко // Збірник наукових праць ННЦ «Інститут землеробства НААН України». – К. : ННЦ «Інститут землеробства НААН України», 2012. – Вип. 3. – С. 3-17.
10. Сохнич А. Я. Проблеми використання і охорони земель в умовах ринкової економіки : [монографія] / А. Я. Сохнич. – Львів : Укр. технології, 2002. – 252 с.
11. Ступень М. Г. Концептуальні засади оптимізації сільськогосподарського землекористування / М. Г. Ступень // Вісник Львівського національного аграрного університету : економіка АПК – 2010. – № 17(1). – С. 16-22. – (Серія «Економіка АПК»).

12. Управління земельними ресурсами. Т. 2 : Економіка землекористування / П. П. Колодій, О. І. Черечон, В. В. Тмиковець, Л. В. Сухомлін, Н. О. Германова. – TEMPUS IV, 2012. – 438 с.
13. Черевко Г. В. Економіка природокористування / Г. В. Черевко, М. І. Яцків. – Львів : Світ, 1995. – 103 с.

Колодій П., Дуб Л. Теоретико-методологічні основи раціонального використання земельних ресурсів

У статті розглянуто проблеми раціонального використання земельних ресурсів та їх охорони, запропоновано напрями їх вирішення, дотримання яких сприятиме переходу на збалансоване використання продуктивності сільськогосподарських угідь у підприємствах.

Ключові слова: земельні ресурси, ефективність використання земель, раціональне використання земель, екологія землекористування.

Kolodiy P., Dub L. Theoretical and methodological foundations of rational land use

The article deals with the problems of rational land use and its protection. It gives the directions to solve them, keeping to which will lead to transition to sustainable use of agricultural soil.

Key words: land resources, efficient use of land, rational use of land, the ecology of land use.

Колодій П., Дуб Л. Теоретические основы рационального использования земельных ресурсов

В статье рассматриваются проблемы рационального использования земельных ресурсов и их охраны, предложены пути их решения, соблюдение которых будет способствовать переходу на сбалансированное использование производительности сельскохозяйственных угодий в предприятиях.

Ключевые слова: земельные ресурсы, эффективность использования земель, рациональное использование земель, экология землепользования.